

Pintér Lajos

Tört/én/elem

iff. Pintér Lajosnak, Pintér Andrásnak

Kedves Lajos, kedves András,

Nektek írom, hiszen történetet mondani önmagának motyogva nem tud az ember. 46 év megélt élet ösztönös megfigyelései legyenek benne ebben a „naplóban”, úgy szeretném, és csak néhány hónap módszeres kutatómunkája. Hiszen amit rendszereztem, azt 1999 februárja és májusa között tettem, tudós barátok segítségével. 1999. május 25-ét írunk, püünkösd utáni első munkanapot, Lajos, Te Szegeden az egyetemen vizsgázol, történelemből, de (hiszen húszéves vagy csupán) saját történelmed, saját történeted legkevésbé érdekel, András, Te pedig harmadikos gimnazista vagy, önfeledten felelsz, mondjuk fizikából.

És ez a szó jó: önfeledten. Ilyen önfeledten éljük le életünket, ez kell a mindennapi munkához, még az alkotói munkához is ez kell. Huszonöt éven keresztül úgy voltam költő, hogy családom történetét csak ösztöneimben hordoztam, és az elég is volt, csomagnak, súlynak nehéz is volt: nehéz teher. Elég az élethez a jelen pillanat megállított időtlensége. A múltkép és jövőkép nélküli élet, a jelen pillanat állóképe is nyújt egyfajta illúziót: az álló idő, az öröklét illúzióját.

Ha ebből múltunk és jövőnk irányában elmozdulunk, akkor ez az állókép összetörik rögtön. Nem lesz én, csak tört/én/elem.

Milyen jól lehet ezt a szavunkat elemeire bontani, milyen igaz jelentést ad. A történelem: tört-én-elem. Az én csak töredékekből, tört elemekből tudja összerakni magamagát és a másikat.

Valahol egy csecsen mondást olvastam, népi bölcsességet: hét generáció a világ. Ez így rendjén is lenne, tudjuk a magunk korát, amennyiben tudjuk, hiszen alig, s tudunk három generációt-nemzedéket előre, hármat vissza. Egy évszázadnyit vissza, egy évszázadnyit előre. Dédszüleinkig visszalátunk, dédunokáinkig előrelátunk.

Így lenne ez, ez a minimális programunk. Dehogyan van így, hiszen dédszüleink nevét fel se tudjuk sorolni, sorsukról alig tudunk, sírjukat nem tudjuk megmutatni a temetőben. Pedig ott a fa gyökere: két szülőnk, négy nagyszülőnk, nyolc dédszüülőnk emlékezete gyökereztet bennünket a múltban. Jövendő nyolc dédunokánk gyökereztet bennünket, légygyökerekkel, a jövőbe.

Csak épp már szüleink életét sem tudjuk elmondani egy megfelelő osztályzatú érettségi szintjén, és gyerekeink életútját sem tudjuk meglátni egy-két évtized távolából sem. Láttam apám fiában a Pesten tanuló diákot, a Kecskeméten élő író, szerkesztőt. Nem látta, talán egy Csongrádon élő szövetkezeti ügyvédet látott, úgy halt meg.

Lángelmékben gondolkodva is: a tizenkilencedik század nagyjai közül ki látta előre: pedig csak három nemzedék, a huszadik századot. Két világháborújával és számtalan rendszerváltásával, és Trianonjával, és II. magyar hadseregével, és szibériai és auschwitz-i lágereivel, és 56 lyukas zászlójával. Ki látta? Senki. Az örült Széchenyit valami rémkép meglegyintette Döblingben, valami látomás Vörösmartyt, amikor megírta A vén cigányt, Petőfit, amikor megírta Az örültet, hogy lefúrok a világ közepébe, oda teszem a robbanószert és felrobbantom a világot: Ő talán látta Hirosimát is.

És a nagybeteg Ady *Üdvözet a győzőnek* című versében, hogy „*ne tiporjatok rajta nagyon*”.

De valljuk be őszintén: életünket úgy éljük le, hogy nem tudjuk se múltunkat, se jövőnket.

Egy megállított pillanatban élünk, a jelenben. Világunkra is így tekintünk. Magam is azt gondolnám. Minden őszám magyar volt, Árpáddal bejött az őshazából, Onddal a mai Csongrád vidékén megtelepedett. Északias, balti-finn testalkatú volt, nyúlánk, szőke¹, élt a gátakkal védett Tisza mentén, gazdálkodott, búzát vetett és aratott, halat fogott a Nagyrétben. És távolban ott zajongott a tízezres kisváros, Csongrád. Toronyórája is állt: jelezte, nincsen Idő.

S ugyanez volt, gondolnánk, édesanyátok vidékén is, éltek, gazdálkodtak, ott pedig a Majorok, a szabályozott Duna mentében, ellenségtől háborítatlanul, szintén nyúlánkan és szőkén. A honfoglaló Árpád sátrának melegét még érezvén bőrükön, és a finnugor ősiségből hozott magyar szavakat tanították dajkáik a csecsemőknek. Várbalog templomának tornyán is áll az óra.

A valóság azonban egészen más. Csak körülöttünk szétnézvé is látjuk, birodalmak születnek és vesznek el. Szovjetunió és Jugoszlávia és Csehszlovákia, itt állt össze és esett szét szemünk előtt. Világbirodalom is, a Szovjetunió, mint egy leesett cserépedény, darabjaira. Népek adták le nyelvüket, észtek, lettek, grúzok, örmények, kárpátaljai magyarok, és beszéltek oroszul, lettek lélekben is oroszok, vagy éppenséggel nem lettek, veszítették el kultúrájukat, vagy őrizték. Abban a reményben, hogy amelyik nép meg akar maradni, az megmarad. És épp az nincs, amelyet a történelem rajzasztalán a hadvezérek, ideológusok és diktátorok ki akartak rajzolni, nincs szovjet ember, csehszlovák, jugoszláv, de van csecsen és örmény lángoló múlt, és mégannyi kihalt nép, közöttük finnugor is, és van Koszovó, hol összekeveredvén és egymást pusztítván albán és koszovói albán és montenegrói és bosnyák és szerb és orosz és amerikai és magyar. És lehet, hogy az albán szerb feleséggel az oldalán, szerb hétszentséggel a száján, és a szerb, besorozott magyar kiskatona „Isten segíts”-csel, és „Jaj édesanyám”-mal.

És történelme folyamán hányszor felbolydult így a világ.

---

1 Katona Imre megjegyzi, hogy a szőkeség nem feltétlenül szabály.

Ez épp az általam vázolt előítéletes gondolkodás hibáját igazolja, a magyar: balti-finn szőke, ez az előítéletesség formulája. Valójában, s itt Katona Imre szavait idézem: „A vegyes összetételű magyarság inkább abban egységes, hogy 90% körüli arányban barna-fekete hajú és rövidfejű.”

Először Várbalog felé kanyarodnék, édesanyátok vidékére. Hiszen arról tudok kevesebbet. Ott tudok gyorsabb léptekkel lépdelni.

A Nyugat-Dunántúl ma is Bécs kapuja. A régebbi múltban is az volt, ott a mai képzeletünkben szabályozott, de valójában szabadon zúduló Duna, ott a Hanság lápvilága. Termőterületet a megáradt folyóktól kellett szerezni, foglalkozást a lápvilág törvényei szerint választani: rákászatot, halászatot, gyékénymivességet. Nemcsak Bécs kapuja, hanem Bécs legelője is volt ez a lápvilág, az itt természet, kaszált széna Bécs felé fuvarozása adta az egyik legjellemzőbb megélhetési formát. Határvidék is volt, Kelet és Nyugat határa. A német és a magyar világ, a német és a török világ ütközési és találkozási pontja is.

Édesanyátok magáról úgy tudja, hogy besenyő, Katona Imre professzorunk is ránézett és azt mondta: besenyő arc. Alacsony termet, széles arc, barna-fekete színek, mondotta. S levelében még azt is hozzátette, ez a mongol-mongoloid típus a honfoglaláskor a Dunántúlon a népesség 20%-át jelentette. A mai magyar nemzetben az arányuk 1–2%, és mind nők. Tudniillik a mongol típus gracilis, nálunk nincs a férfiak közt. Írja a tanár úr.

Jó lenne tudni, mi az a gracilis², majd Ti biztosan tudni fogjátok. Én csak azt tudom, hogy ezt a mongol jegyet felfedezni véltem anyai nagyapátokban is, Major Józsefben. És csecsemőkorotokban bennetek is. Mind a négy Major fiúunka csecsemőkorában emlékeztetett engem a Major nagypapára, valamennyiőtök szeme olyan vágott volt, mintha Kínából vagy Koreából vagy Mongóliából épp most csöppentetek volna ide. Ma már, az évek múlásával, ezt az anyai és anyai nagyszülői jegyet nem látom rajtatok.

A besenyő népnek máskülönben a magyarokkal nagyjából azonos a vándorlási útvonala. Történészek között megoszlik a vélemény, hogy épp a besenyők támadása elől menekült Nyugatra a magyarság, az időszámításunk szerinti 463 és 896 közötti időben, vagy pedig egymással párhuzamosan, összeolvadván, szétválván, a Nyugatra vándorló népek országútján. A besenyők mindenesetre a IX. századig a Kaszpi-tenger partján élő nép volt, Nyugatra vándoroltak, mint a magyarság, és ezt a vándorlási folyamatot az orosz törzsek támadása is siettetete. Az Árpád-házi királyok idején határőrvidékeken telepedtek le nagyobb csoportban. Előbb talán a Kárpátoktól délre, majd pedig délről Nyugat-Dunántúlra telepedvén. Ha ma Besenyőország nincsen is, besenyő nyelv nincs is, ringató bölcsőjük mégis egyaránt a Kaszpi-tenger és a Kárpát-medence.

A család emlékezete ezt az ágat, ezt az arcot egyik anyai dédnagymamátokhoz köti, akinek a neve Rác Irma volt. S lám lehet, hiszen nevében hordozhatja azt a vándorutat is, amelyet e népcsoport a déli vidéktől, a rácokkal, szerbekkel érintkezéstől a Nyugatra telepedésig megtett.

Akiről az emlékezet számon tartotta, hogy Délről jött telepes, az nevében is megkaphatta előbb a rác melléknevet, majd a Rác nevet.

Anyai nagyapátok, Major József és annak ikertestvére, Major Győző (Viktor) kiskorotokban meghaltak. Nem tudom, mennyire emlékeztek vonásaikra. Mint

---

² Katona Imre magyarázata: gracilis: az embertanban az alkatra – kecses, finom, kissé nőies, gyermeki –, ellentétes vele a markáns.

két tojás, úgy hasonlítottak egymásra, alkatuk, beszédük, arcuk, mosolyuk teljesen egyforma volt. Tartsátok számon, hogy közeli rokonaitok között nyilvánvalóan egypetűjű ikrek is vannak.

Úgy tartja a történettudomány, hogy a német nyelvterület ezen peremterületeire bajor-osztrák népesség húzódott. Valahol az Alpok, a mai München, valahol a Duna felső folyása vidékéről. Innen a történelmi út rövidebb, mint a Kaszpi-tenger tájáról. A német szó anyai szülőföldeteken ma is a magyarral keveredő. S a családi emlékezet ezt az ágat dédnagymamátokban és üknagymamátokban tartja számon: Lakner Máriában és Wolfart Antóniában. Dédnagymamátokat a második világháború után szokásos át- és kitelepítések idején egy batyuval össze is csomagolták a hatóságok, de Ő kitért ez elől, és maradt. Szülőföldjét és magyarságát választotta. Látjátok, a világ nemcsak születés, nemcsak gének dolga, nemcsak évezredes vándorlások ügye, hanem egy pillanatnyi döntés ügye is. Nemcsak genetikai állományával, hanem lábával és szívével is szavaz az ember. Ugyanakkor anyai ükszüleitek egyike Takács Mihály és Karsai Mária, akiről semmit nem tud az én emlékezetem, semmit az én nyelvtudományom, de feltételezem, hogy az ő őseik nem beszéltek se besenyőül, se avarul, se a német nyelv bajor nyelvjárásában. Édesanyátok magyarsága ígyen gyűrődött talán fél rész németségből, negyedrészt magyarságból, negyedrészt besenyőségéből.³ Bár nevetséges így leírva ez az embertani vegyi konyha. Valójában felejtéssé oldott emlékezet ez. Valamennyiünk léte az: felejtéssé oldott emlékezet.

S még csak egy pillanatra álljunk meg édesanyátok és nagyszülőitök történelmi értelemben árulkodó-tárulkozó nevénel. Major, német eredetű név ez is, de nem kell jelentsen értelemszerűen német származást is.

Egy megélt foglalkozástípust és lakott településtípust jelöl a majoros gazdálkodás⁴. Amelynek nyomát, ha nyáron otthon, Várbalogon jártok, még most is látjátok. Látjátok az uradalmi majorságot, annak központját, épületeit, az egyformára szabott majorsági telkeket, melyre őseitek építkeztek, az egykori majorsági lakóépületek helyén kialakított szabályos, és mára korszerű utcásokat. Melyeken talán az is látszik, hogy ez a vidék tényleg „Bécs kapuja”, árnyalatnyit ápoltabb, gazdagabb, mint a Kelet.

Árulkodó a közeli Albertkáz mérpusztá neve. Káz mér szász herceget idézi, akinek a birtokai e vidéken, a Duna ártereitől, a Hanság iszapjától „honfoglaltattak”. S amelyen tipikus majoros uradalmi gazdálkodást létesített. Telkes jobbágyi gazdálkodást, majd annak társadalmilag fejlődő formáit. A telek volt, a majorsági

³ Ezt a mondatot későbbi vizsgálataim alapján ekképp pontosítanám:

Édesanyátok magyarsága ígyen gyűrődött talán negyedrészt németségből, negyedrészt besenyőségéből. És félrészt hansági honos magyarságból: melynek eredőit (mint a Csongrádon honos Pintérek és Csernusok eredőit) nem ismerjük még pontosan.

Mindenesetre a történelem 3–400 évre visszamenőleg feljegyez Csongrádon Pintér és Csernus családokat, a Hanság vidéke pedig 400 évvel ezelőttre visszamenőleg, a Bósárány környékét is beleértve, Nádasdy-birtoknak és magyar vidéknek leírva szerepel.

A Nyugat-Dunántúl „elosztrákosodása” új és legújabb, és talán mondhatni, sajnálatos jelenség.

⁴ Katona Imre megjegyzése: jobb a majorsági gazdálkodás kitétel.

telek, amely édesanyátoknak nevet adott, őseiteknek életformát és rögöz kötődő megélhetést. Lehet, hogy épp ez az „osztrák rög” kötötte a magyarsághoz déd-nagymamákat, Lakner Máriát.

A Ti kutatásotokra vár, hogy Várbalagon ez a majorsági telkes gazdálkodás mikor alakult ki. Előtte a család, föltételezem, ha nem is a századokkal mért vándorlások keretei szerint, de a kisebb költözködések szerint a Hanság, a „hany”, a Kisalföld más tereit is belakta.

A mai városodási, centrumkereső igazgatási világ pedig azt eredményezi, hogy Várbalog Jánosomorjával s másokkal egyetlen nagy mosonmagyaróvári térséggé fejlődik.

Lassan köszönjünk el a Kisalföldtől, a Hanságtól, tudjuk, hogy a Rába, Rábca ezen öntésterülete, ingoványa, lápvilága, tőzegvilága a középkorban is magyarok lakta vidék volt. Katolikus templomos településekkel. A török után kezdődött újra élete. Katona Imre, ahogy leveleiben megfigyelem, a török utáni időket, bár a kifejezést használni nem szokta, mintegy „második honfoglalás”-ként kezeli. A török után biztosan visszaszivárgott az egykori magyar őslakosság, lakatlan vidékeire beszivárgott a bajor-osztrák népeség, s a 17. század végére már lassan ki is alakult az a településforma, amely máig meghatározza településeinek arculatát: a majorsági telkesjobbágyi gazdálkodás.

A 20. század közepének szövetkezetesítése sem sokat változtatott ezen életformán, termelési formán.

A feudális jobbágyság formáját a szocialista jobbágyság formája váltotta fel, amelynek végső célja, humanizmusa csak annyi volt, hogy az olcsó munkaerőt helyben megtartsa, és reprodukálásához elégséges életkörülményeit megteremtse. E világnak vége, csak most meg nehogy a kapitalista jobbágyság világa következzen. Ahol az ember megint csak nem több olcsón dolgozó munkaerőnél. Ebből a zsákutcás fejlődésből kellene nemcsak e térségnek, hisz ez a térség még épp a legfejlettebbek közül való, hanem az egész országnak is kitornie, s a szerves polgári fejlődés útjára lépnie. Ez persze nem családtörténet, de történet, mely kívülről életünknek keretet ad, sorsunkra ránehezedik, vagy szerencsésen: életünket kiteljesíteni segíti.

Az lesz majd harmadik honfoglalásunk.

Egyetlen mozzanat még anyai családfátok szemrevételekor. Nagyszületek: József és Mária, bibliai nevek, mint Jézus szüleié. Ez nem szociológiája a családnak, hanem próféta költészete.

S most Várbalogról érkezünk el Csongrádra, melyhez családotok apai ága köt benneteket, s melyről persze épp ezért több a személyes élményem, talán ismeretem is. Történetét most újraolvasva mégis azt kell látnom, a képlet kegyetlenül egyszerű. Évszázadok óta lakott táj, hiszen paradicsomi táj, folyók térsége: Tiszáé, Körösé, termőföldé, halászhelyeké. Csongrád térségére esik ősidőktől a tiszai révátelés helye, ez a népvándorlás és kezdetleges kereskedelem közép-pontjába is állítja. A hunok, a belső-ázsiai nép birodalma, akik ellen a kínaiak a nagy falat építeni kezdték, a hunok birodalma eddig ér. A 433–453 között uralkodó hun király, Attila birodalmának központját e tájra teszi a népi emlékezet. A hármas koporsóba temetett hun király koporsóját erre keresi a roman-

tikus régészet. A honfoglaló magyarok is itt kötnek vérszerződést, a közeli Pusztaszeren. Csongrád környéke Ond vezér birtoka lesz.

Jön a tatár, földig pusztítja, újraéled, jön a török, földig pusztítja, újraéled, 1849-ben a császári csapatok elé a város küldöttséget meneszt, hogy irgalmat kérjen, de az osztrák csapatok „irgalomból” a várost felgyújtják, újraéled, újraépül.

Csongrád régi központja a mai Belsőváros térségére esik. Itt ölelte körül a lakott települést úgy a Tisza, hogy szigetként vagy félszigetként elkülönülve, a támadó ellenség elől védve élhette életét. A honfoglalás előtt is lakott lehetett, erre utal szláv neve. Csongrád az fekete vár. Ezen a belsővárosi védvonalon épült egykori földvárrol kaphatta nevét. E földvár valamiféle kontúrjára ma is rá lehet találni. Gyermekkorunkban a belsővárosi öregtemplom környékén, a Kerekárokban fociztunk, télen az összegyűlő víz gyepén jégge fagyott. Ott korcsolyáztunk. Egyik kis belsővárosi osztálytársam, pajtásom bakancsa nem kophatott el, mert szüleitől verést kapott volna. Emlékezetembe vésődött, hogy bakancsát levetve, mezítláb csúszkált a jégen. Mezítláb „sarkazott”. Szögi. Keresztnevére már nem emlékezem.

Ez a lapos rész, ez a népi nevén Kerekárok⁵, lehet, hogy az egykori földvár várárka éppen. Ezen a részen lakik a csongrádi őslakosság. Ők ö-ző nyelvjárásban beszélnek. Erre levelében Katona Imre emlékeztet.

Nagyon elhalványuló nyelvi gyakorlat ez, én magam csongrádi ö-zést (mögyök, gyerök stb.) nem hallottam, annál inkább a jellegzetes ë-zést, a zárt e használatát: mëgyëk, gyerëk stb. Őszintén megmondva, ezt a zárt e-t én is szeretem és használom is beszédemben, persze, arra már reményt nem látok, hogy mindez az irodalmi nyelvbe is visszakerüljön. Bár nálam pl. a Szeged soha nem rímelhette rá a megyek-re, hiszen Szeged az Szöged, a megyek pedig mëgyëk, és hát ez egyáltalán nem cseng össze. Ö-zés, í-zés, zárt e-zés, mind-mind segítik különben színesíteni a kicsúfolt sok e hangos beszédet, a mekegést.

Katona Imre professzorom leveleiben nemcsak a második honfoglalás eszméjét véltem fellelni, mármint a török utáni újratelepülés jelentőségét, hanem Csongrád újratelepülésével kapcsolatosan tréfásan szlovakofilnak is mondhatnám. A török elől ugyanis a lakosság északra, Nógrád irányában húzódott fel, és visszatelepülésekor jelentős szlovák népességet vonzott magával. Katona Imre jelzi, hogy ő még kétnyelvű, magyar–szlovák imádságos könyvet is gyűjtött Csongrádon.⁶ A város Károlyi-birtok volt, és a Károlyiak magyar szellemiségének

---

⁵ Katona Imre megjegyzése:

török kori sáncárok, melybe bevezették a Tisza vizét, és így a Belváros védett „sziget” lett.

Ugyanakkor nem tudom, szabad-e feltételezni, hogy a török kori sáncárok a honfoglalás előtti földvár (a névadó fekete vár) sáncárkának nyomvonalában épült.

⁶ Katona Imre megjegyzése: A Csongrádon használt bilingvis imakönyveknek prózaibb oka is van: Csongrád a váci egyházmegyéhez tartozott, s onnan kapta a szlovák telepesek és papok egy részét. A város ezzel együtt magyar maradt.

Katona Imre emlékeztet még egy történelmi mozzanatra: ellenben kifejejtette, hogy a török alatt majdnem ugyanannyi rác (délsláv) lakott városunkban, mint magyar, szavaik közül megmaradt a militáns opasz (veszély), csuvár (őr)!, a délszlávok azonban kb. Mária Terézia idején kitelepültek Ukrajnába.

és katolikus voltának tudható be, hogy e török utáni betelepüléssel és visszatelepüléssel együtt e táj mára színmagyar.

E szlovakofilság okozná, vagy a tények mondatják, hogy Katona Imre a család mindkét ágát szlováknak gondolja, a Csernusokat nevük után. Csornüj az fekete a szláv nyelvekben. A Pintér német eredetű szó, bár fülemnek teljesen magyar, alapeleme a pint, kb. másfél liter űrmértéket jelent. A Pintér ezen űrmértékhez igazodó boroshordó-készítő mester, bodnár, kádár. Katona Imre úgy magyarázza, hogy a csongrádi Pintérek lehetnek a szlovákiai betelepülők, a Kádárok pedig a későbbiek, a szerb betelepülők, akik magukkal hozták a bővebben termő kadarka szőlőfaját, melynek tárolásához már nagyobb hordós edények kellettek, ezek mesterei lettek a névrokon Kádárok.

Kértem magamról antropológus barátomtól, Henkey Gyula kandidátustól véleményt, hiszen néhány jegyet igen jellemzőnek vélek, ezek nem a szlovák-tót eredetre engednek következtetni.

A Csernus név is meggondolandó. Lehet ez is ragadványnév, hiszen a Csernus nem csak azt jelentheti szlávul, hogy fekete. Hanem jelentheti azt is, hogy „csernigrádi”, tehát feketevárosi, csongrádi. Üldöztetése közben a csongrádi népesség ezt a nevet ragadványnévként magára vehette.

Mindenesetre a Csernusok alkatuk szerint feltűnően magasak, nyúlánkak is, férfiben is karcsúak, dús hajzatúak, és világos bőrűek, szőkésék. Ennyi az én embertani megfigyelésem. A Pintérek viszont feltűnően sasorrúak. Az én arcomból is elsőként a metszett sasorr tűnik ki. Magamnak a vastag nyak, hiszen megfelelő inget alig kapni rá: 48-asat, a fogorvos pedig a feltűnően erős állkapocsra hívta fel figyelmemet, feltűnően erős harapásomra. Lám, ilyen apró mozzanatokból rajzolódik ki egy jellegzetes emberi arc.

Az antropológus erre azt mondja. Téged a keleti druaroid⁷ változatba sorollak, melyet a grúz antropológusok kaukázusi változatnak neveznek. Ezt a keleti típust megfigyeltem a felvidéki, székely, dél-tiszántúli és csongrádi őslakos népeiségeknél. Más tanulmányok alapján a kaukázusi oszétoknál, csecseneknél, ingusoknál, északkeleti grúzoknál és oszmán törököknél. Azt írja még: népesedéstörténeti szempontból a keleti druaroid⁸ a jászokhoz, a kabarok alán rétegéhez kapcsolható, valamint az Alföld déli részén a honfoglalást az avar koron keresztül megélő jazig-szarmatákkal hozható kapcsolatba.

Bárhogyan is legyen: szlovák vagy szarmata, valahogyan azt a honfoglalási útvonalat, mely a Kaukázus vidékéről, a Fekete-tenger fölötti Etelközéből, a Kaszpi-tenger fölötti őshazából vezetett, s melyet a magyarok, a hunok, a besenyők is végigjártak, ezt a népek országújtját valamikor az én őseim is végigjárták. A „kaukázusi arcot” csak el kellett hozni apámnak is, nekem is a Kaukázusból.

---

5 én teszem hozzá még: „opasz, aki el nem bújt, megyek!” – gyermeki bújócskánknak talán ezen szavában rejteznek máig ők? S kérdezem: vajon mi lett a történelmi időben az ukrainai rác Csongráddal?

7 Katona Imre, majd Henkey Gyula is figyelmeztet a kézírás sajnálatos félreolvasására és félregépelésére. Helyesen: dinaroid /– dinári/.

8 Katona Imre, majd Henkey Gyula is figyelmeztet a kézírás sajnálatos félreolvasására és félregépelésére. Helyesen: dinaroid /– dinári/.

Beszéltem Csongrád Belsővárosáról, de a család múltját ne itt keresd, hanem a város külterületein, tanyás vidékein. A Nagyrétben, Bokrospusztán, Mámairétben, Lófogóban, Kónyaszéken. Nem parasztot ír már a régi, 1700-as évekre visszanyúló bejegyzés sem, hanem „földművest”. Azok is voltak, mint az aranyművesek aranyuknak, ők a sáraranyak a művesei. S ahogy a Hanságra a major-típusú gazdálkodás jellemző, úgy jellemző Csongrád vidékére máig a tanyás gazdálkodás. Előítéleteimet mondom. Csongrádot mindenkor nagyvárosnak gondoltam. A Szent István-i törvény, építsen minden tíz település templomot, nem ilyen képzelt nagyvárosokat jelölt, inkább tanyabokrokat, Máma település lakóinak száma például az 1500-as években, a török alatt: 30–50 ember. István alatt is, meglehetősen, tízszer 30–50 ember, tehát 300–500 ember épített templomot. Távoli tanyabokrokban, nagycsaládokban élven életét. S ezek az egytemplomos, távoli emberbokrok később, mint Csongrád esetében is, egy közigazgatási egységgé, egy várossá összeálltak, egybenőttek, és népességük, főként a török után, felduzzadt.

Előítéletem az is, hogy őseim mindig a Nagyrétben gazdálkodtak, hiszen számomra az a vidék, a Nagyrét, a Mámairét, a Csongrád–Csépa közötti határvidék, az a gyerekkor vidéke, a talpalatnyi föld.

Előítélet ez, hiszen az ottani földek birtokba vétele jórészt a Tisza szabályozása után történhetett. E földek jó része árterület lehetett. A Csernus-tanya ma a folyószabályozás után visszamaradt gyönyörű holtág partján áll, e Holt-Tiszát a Körössel összekötő, szintén folyószabályozó Körös-csatorna mentén. Mesterséges tehát ez az édeni táj. De mester volt, s nem kontár, aki alkotta. Kecskemétről menvén keresztülmegyünk Gátéren, el a szárazon kanyargó „Gátéri-főcsatorna” mellett. Ez a gátér arra volt hivatott egykor, hogy egészen Kecskemét környékétől kiindulván levezesse a terület belvizeit. Vizekben, áldós és ártó vizekben még száz évvel ezelőtt is gazdagabb volt e vidék. Van Csongrádon egy szép földrajzi név: Mentettrét. Biztosan onnan kapta nevét, hogy a víztől: áradástól, zombékostól, tocsogótól „mentették”. Ilyen értelemben mentett rét szinte ez a teljes táj, ez az ország.

Még egy földrajzi név vésődött emlékezetembe Csongrádról erősen, nem is volt messze a Csernus-tanyától, a Lófogó. A Lófogó pedig onnan kaphatta nevét, hogy ezen a fekete földön a legkisebb eső, a legkisebb sár is: lófogó. Ember és állat lába egyaránt beleragad. „Lófogó”⁹, de ezzel együtt, vagy épp ezért, kiváló minőségű fekete-földek.

---

9 A Lófogó-sziget(!), értelemszerűen inkább félsziget(?) népi etimológiáját Katona Imre másként mondja el.

Sziget vagy félsziget, ez a jelzés is mutatja, hogy a táj a folyószabályozásokkal mennyire átalakult. Hol van már a ma kitűnő termőföldű Nagyrétben sziget vagy félsziget?

Tehát a csikósok a Lófogó-szigetre terelték be a valamitől megvadult ménest, itt csillapodtak le, s ennek alapján ragadt meg a név.

Katona Imre megjegyzése még: Tari László régész a környéken vélte megtalálni Attila hun király palotáját. Megjegyzése még, hogy történelmileg ez részben körülhatárolt, hiszen az Attila hun királyt meglátogató Priszkosz rétor a mai Szentés környéki Kurca folyón történő átkelését korabeli feljegyzés

Előítéletes tévedésem hát, hogy őseim földművesek voltak, és tanyán éltek, tanyákon. S a bejegyzésekben városi lakcímek. Úgy látszik, a városban lakás és tanyai gazdálkodás jelensége nem 20. századi fejlődésünk eredménye, már az 1700-as évektől nyomát találok. Őseim városlakó, tanyán gazdálkodó emberek, egy részükben.

S nem is mind földműves. Egyikük éppen vasutas, másikuk hegedűkészítő mester. Foglalkozásunkat tekintve is keverték vagyunk, mi emberek, nem csak embertani képünkben.

Ez a csongrádi Nagyrét, Mámái-rét az én felnevelő földem, 1953 és 60, 61, 62 között nagyszüleimmel nyolc-kilenc évet ott éltem, életem első nyolc-kilenc évét, melyben egy életre elég élményt, költői ihletet, munkaszeretetet, és talán mondhatni, erkölcsi érzéket szereztem. Nagyszülőim bolgárkertészek voltak, ott, a Holt-Tisza partján intenzív módon gazdálkodtak. Kevés földjük volt, de azon primórt természetek, melegágyakban nevelték elő a palántát, a kiültetett palántákat pedig öntözték a közeli Holt-Tiszából. Nagyon fejlett, a farmergazdaságra vagy a hollandi típusú gazdaságra jellemző korszerű, polgári-paraszti árutermelő kultúrát képviseltek, sőt honosítottak meg e vidéken. Hiszen ennek a gazdálkodásnak ők úttörői voltak. Utódaik a ma hajnalonta Pestre szaladó trabantos és wartburgos fóliások. Rossz mutánsaik. Mert akkor és ott ez még egy egyszerre zárt és nyitott árutermelő kultúra volt. Nem szeretném foglalkozásukat, tehetségüket, emberségüket idealizálni, pedig érdemes lenne. S még egy dolog: nagyapám és nagyanyám szerették egymást. Az öt-hatéves gyerek is észrevette, ahogy szeretettel vannak egymás iránt. Egyetlen hangos szót nem hallottam tőlük, s ha reggel az osztatlan, elsőtől a nyolcadikig egy osztályban tanuló, tehát ha reggel az osztatlan iskolába elindultam, elkísért a Bórhídig a kicsikó.

Bórhíd: érdekes földrajzi név ez is, a Holt-Tiszán átívelő földnyelv neve. Bórhíd¹⁰, ezt így elfogadtuk és elhittük, nekem „bórhíd” van máig is. Emberi bőrtől a másik emberi bőrig ívelő híd, az érintés, az emberi érintkezés hídja. Ez lehetett a népi etimológia alapja is. A valóság más: bürühíd ez valójában. Tudományos neve ez, hogy mit jelent, már elfelejtettem, a tudomány itt oly érdektelen.

Orosz Lászlóval, a neves kecskeméti irodalomtörténésszel egy vidéken gyermekeskedtünk. Ő ugyanis csépai születésű, szinte Mámái-réti. Földjeink összeértek, persze csak virtuálisan. Szülőföldjeink összeérnek. Mámái-rét. Nekem ez azt jelenti: mámai rét, még inkább nagymamai rét. Nekem ez az etimológiám.

---

is rögzíti. Priszkosz valóban részletes leírást készített erről a követjárásról, azonban jelen tudásunk alapján az általa említett helynevek döntő többségét nem tudjuk beazonosítani.

10 Katona Imre megjegyzése: bürü – mesterséges töltés földből, ágakból, kukoricaszárból, szalmából, mindig ideiglenes jellegű.

Hozzáteszem: a Tisza folyószabályozásakor létrejött Tisza-holtágak kettészelték a mai Nagyrétet, ezért a későbbi bórhíd vagy bürühidak (bürühidak) építése ésszerű volt. És ideiglenes jellegük mellett máig meglévően érvényes.

Az Értelmező szótár a bürüt kis hídként, pallóként azonosítja, és szláv eredetűnek írja.

Kérdés, hogy ez a tehát valószínűleg honfoglalás előtti szláv szó hogyan élte meg a 19. századi folyószabályozás időszakát is az elnevező emlékezetben? Hogyan élt túl sok száz évet?

Orosz László ebből vizsgázott az egyetemen Pais Dezső nyelvészprofesszornál. Mi a Mámái-rét etimológiája? Orosz László azt mondotta: a csépai ember egy napi járásra lakik tőle. Tehát oda-vissza egy nap még elmehet. A mámai rét, máma tudjátok ugye, népiesen ma, tehát mai rét, tehát ma oda-vissza megjárható út, innen kaphatta nevét. E névetimológiára Pais Dezső nemet intett. Mámamama, az anya szóval hozta összefüggésbe, ahogy illik is. Mámái-rét azt jelenti anyaföld.

Anyám sem, aki ott nevelkedett, aki ott tanítószkodott, Ő sem tudja az igazságot. Katona Imre professzor úr tudja. De őneki engedjük meg, hogy az egész tájon-térségen végigkalauzoljon bennünket.

Levelét most szeretném hosszan idézni, melyben a csongrádi néprajzi neveket értelmezi.

Kónyaszek: eredeti alakja Kónyató. De kiszáradt, és székfű (szikfű, kamilla) nőtte be, vagyis elszikésedett. A Kónya személynév, illetőleg a honfoglaláskor itt lelt szlávok nevében ló. Tehát valamikor lóitató is lehetett. Lám, Katona tanár úr, a család egy része Kónyaszéken élt, de engem, kisgyereket úgy biztattak, Konyhaszéknél szállj le a vonatról. Így etimologizálták, s rég benőtte a fű a szláv lóitatót.

Ellés: a Tisza túlsó partján. A középkor első szakaszában még Akhilleusz, illetőleg latinosan Akhillész volt, vagyis hősi ideál, kiról a birtokos nevezte el fiát, utódját, majd apátság épült, a tatárok lerombolták. Akhillész-Ellés, tehát semmi köze a magyar ellik szóhoz. Tömörkény vagy Móra írja, hogy munkásainak mesélte Akhilleusz történetét, s egy évre rá már Ág Illés magyar vitézként hallotta vissza. Ellésnél évek óta nagy ásatások folynak.

Tanár úr, Ellés part hozzánk szintén közel volt, nincs ember, aki valóban ne az „ellés”, születés szóra gondolt volna, hiszen naponta ellettek körül az állatok. S ki gondolt arra, hogy a közeg, amelyben nem is szülnek, hanem csak ellenek, görögösen-latinosan klasszikus. Olyan erejét érzem itt a klasszikusnak és a népinek, ahogy érintkeznek, mintha Kodály vagy Bartók mutatná modellként.

Ág Illés sírját Móra nem találta, ő Attila hun királyét sem. Móra otthon bejelentette feleségének, hogy régészeti ásatásra megy, s elment egy hétre titkosan a szeretőjéhez. Neki ne higgy, Attila koporsóját csak László Gyula találhatta volna meg.

Csanytelek, tanár úr, ismét Te magyarázod. A Heves megyei dinnyetermesztésről híres Csány községből települtek ide („telek”), maga a Csány személynév, birtokos neve volt fent Hevesben.

Máma. Lám, most értünk el a mi szülőföldünkhöz. A nyelvészek magyarázzák a mama szóból, illetőleg egy német utónévből. A nép a már ma (mámma) szóval keveri össze, de egyik se jó! Máma kun személynév volt. Amikor IV. Béla betelepítette őket, Csongrád határából is kaptak. Ezt a részt hívták Máma homokának. Egyébként néhány kun család betelepült Csongrádra is. A Boza (nem Boda) és a Kajtár név őrzi emléküket. Én is gyűjtöttem egy belvárosi népmesét, melynek negatív főhőse egy „Tengéri Hereberi” mitikus lény, aki a kunok (török nyelvűek voltak) Tengeri, azt jelenti Isten, alakjával azonos. A hel bele pedig két kun szó, azt jelenti, erejével.

Tanár úr, én teszem hozzá összefoglalásul, így harcolunk, lám magunk sem tudjuk: Tengéri Hereberi. Vagyis Isten erejével.

Máma kun vitéz hiába kapott földet IV. Béla királytól, s hiába őrizte Tengéri Hereberi, kun istene erejével, Orosz László és Csernus nagyapám csak elvették tőle, vagy csak megvették tőle, hiszen e vidéken nem adnak semmit ingyen. Ha más nem, mindennek izzadságcsepp, munka az ára. Vagy ők maguk is, Csernus nagyapám és irodalomprofesszor atyai barátom, ők is Máma kun vitéz kései leszármazottjai? Csak tréfából mondom persze, de a lényeg, hogy az a föld, mely Máma kun vitézt felnevelte, felnevelt bennünket is.

Ha már itt ringott a bölcsőnk, ha nem is a Csongrádba tagozódott Máma településen, hanem annak földjén, a mámai rétben (a település és rétje egymásnak átellenes oldalon volt a Tiszához viszonyítva), nézzük meg, milyen is volt egy „csongrádi” település a török alatt. Megmaradt erről a budai szandzsák 1548-as összeírása.

Lakosainak száma 1546 és 1590 között 57, majd 32-re fogyott. „Dzsizjefizetők” száma húsz körül. Ők lehettek az adófizetők, hogy őket meg lehessen adóztatni, az ő nyúzásuk okán készülhetett a korabeli összeírás.

S az adónemekből kiderül az életmód is: búzatizedet, báránytizedet, sertést, mézet, lenmagot, kendert, vöröshagymát, fokhagyma-, lencse-, babtermést, halat és „hordópénzt” adóztak, széna- és tűzifa adóról olvashatunk, s menyasszonyadóról. Egész évben járó malomkerekek száma: 1, tartja az összeírás.

Látjuk: vetettek, arattak, halásztak népeink a török alatt is, szőlőt természetek s bort szüreteltek, ha már volt „hordóadó”. S a mai adószedők figyelmébe ajánlom a török bölcsék adónemét, a „menyasszonyadót”, ennek ma még hiányát szenvedjük. A földesúri jövedelmek haszonélvezői, hol négyezer akcse, hol 16 ezer akcse, nem érti a mai fül e pénzértéket, de a nevek beszédesek, tehát a haszonélvezők: Mehmed defter-írnok, tímár-birtokos és Szinán aga tímár-birtokos és Dzsafaer ziámet-birtokos.¹¹ Ziámet, nem értem ezt sem, de azt igen, hogy 50–70 őslakos átvészelte a törököt is, s utánuk jött a térség Katona Imre-i második honfoglalása.

E török alatti méhészkedők, halászok, házasodók között voltak-e őseink vagy az új honfoglalás telepesei között, azt még nem jegyezte fel a krónika.

1783-ból azonban már van adat, itt láthatjuk először leírva: Josephus Pintér 55 éves, Juliska Tóth 48 éves, Emericus Pinter (érdekes, itt lehull az ékezet) 11 éves. Pintér Imre: 1774-ben született ónagyapátok¹², Pintér József: ónagyapátok apja.

A török adóösszeíráskor Csongrádon kb. 1070 ember lakott, az 1785-ben bevezetett összeírás alkalmával 6988 lakosa volt.

A népszámlálást Kanyó András plébános végezte, s Csongrád mai belvárosán és városközpontján kívüli külterületeit is ekképp sorolja: Felgyő, Várhát, Belső-

---

11 Katona Imre megjegyzése:

Ziánet: arab-perzsa szó, az oszmánoknál katonai szolgálatként kapott középirtok.

Ziánet? Ziámet?

12 Ónagyapa, e szót Katona Imre megkérdőjelezi. Rosszul használom? Nem ónagyapa eszerint a szépnagyapa apja? Nyelvészek tudják majd.

Csany, Vidretorok, Tési birtok, Fehértó, Ellési birtok, Csany, Máma, Gyója és Felgyó tanyai lakosai. Az utcák közül a Templom utca és az Iskola utca (akkori Kápolna utca) részben már ma ismert formájában szerepel.

A városban akkor 131 Tóth nevű, 66 Gyójai (Gyovai) nevű, 39 Kása nevű, 36 Pintér nevű él. Ezek a nevek mind ott a családfán, jelezvén, mennyire gyökereivel e városhoz kapaszkodó e családfa.

Elképzeljük ezt az 1783-as összeírást a köznép fejlett gazdasági kultúrájával (hiszen arra már láttunk utaló jeleket a török összeíráskor is), de analfabetizmusával. Látjuk papját, aki az összeírást latinul készíti, s a neveket is latinítja. S látjuk a német nyelvű felsőbb hivatalt. S a német közhivatal és latin prédikáció mögött ott a magyar nép. Magyar énekével.

Hiszen „Juliska Tóth” feltehetően magyarul énekelt altatódalt leányaihoz, Ágneshez, Annához. És „Josephus Pintér” is magyarul kiálthatott rá fiaira: „Ivanus Pinter”-re, „Emericus Pinterre”. János! Imre!

Majd a jövődő 19. század lesz az, amelyik a nemzetet a népre figyelni, s a népet a nemzetben gondolkodni tanítja. Nem tudom, ki és mi őrizte meg a magyarságot a 20. századnak, német közhivatalnok, latin papja vagy Ágnese, Annája, Jánosa? Együtt, vagy épp egymás ellenében? – majd Ti kibontjátok ezt az idő homályából.

Érdemes egy pillanatra ránézni erre a gyöngybetűkkel írott egyházi számvetésre. Pintérék eszerint 1783-ban 15-en laktak együtt. Nagycsaládra kell gondoljunk tehát, hol szülők, nagyszülők és gyermekek együtt: ha jól számolom, összesen 8 gyerek, 8 testvér. A legnagyobb 16 éves, a legkisebb 1 éves.

E nagycsalád modell, e sokgyerekes család modellje mára szétesett, a generációk különváltak, a gyermekek száma megcsappant. De ez az összeírás akkor is példamutató kell legyen számunkra. Hirdethesse a legbiztosabb közösségi egység, a család szentségét. Ha nem is az egyetlen szállásra, egyetlen éltető földre települő konkrét nagycsalád példája, de a virtuálisan létező nagycsalád példája, ahol távolság és széttagozódás ellenére az elemi összetartozás és szolidaritás köteléke megmarad, ez az eszménykép nem szűnhet meg számunkra sem.

A történelmen csak rohanvást szeretnék átfutni. 1849-ben Csernus nevű szabót említ az írás, aki a Haynau-csapatok megtámadásáért perbe fogatik. Rokon volt-e? Foglalkozását tekintve nem hiszem. 1853-ban pedig Turi-Kiss nevű betyárról olvashatunk, a teljes betyárnemzetség halál fia lett, még a – gondolom – ártatlan cigányzenészük is, akivel a csárdában a nótát húzatták. Ugyan Turi-Kiss betyár rokon-e?

Pintér nagyapám, dédnagyapátok, akinek emlékeiben felrémlik az I. világháború (hogy vértől piroslott az Isonzó), Ő már biztosan rokon, s a munkaszolgálatba vitt Csernus dédnagyapátok, aki a II. világháború poklát valahol az északnyugati határt közelítve hagyta oda, Ő rokon, tüdőgyulladását az útjába kerülő halimbai pap kúrálta teafőzetével.

És rokon a szovjet láger megjárta Dudás Pista bátyátok is, akinek lágerfogságát az északi iparvidéken eltöltött AVO-fogság követte, s 56-ra szabadult csak, mire meg fia disszidált. Pintér dédnagymamátok testvéreinek férje Ő. Dédnagybácsi, ha jól mondom. És mind-mind, akik elmentek, s mind, akik itt maradtak.

Nagymamátok például a nagyrét-mámai rét térsége első tanult embere volt, tanítóképzőt végzett, s 1947-es diplomázásától évekig tanyai iskolában tanított a rétbén. 1953-ban, amikor megszülettem, még ott tanított, ott könyörgött a rossz beidegződések között gondolkodó embereknek, hogy engedjék tanulni, tanítassák gyerekeiket. 1956 táján már a városban tanított, nem tudom, az én felcseperedésem kényszerítette-e el onnan, vagy a sokkal erősebb kényszer: az ötvenes évek kényszere. Úgy hiszem, egyszerűen elhelyezték. Kényelmetlen volt, aki a Nagyrétbén olvasókört és színekört szervezett.

Előbb már jeleztem a nyilvántartott városi lakócímeket, de belakta ez a család a város egész körzetét. Az Ornyik-földek Bokros-pusztá térségében voltak, a Pintér- és Csernus-földek a Nagyrétbén, a Túri-Kiss-földek Kónyaszéken, lám, a lóitatónál, a Csépe-Tari-földek Bokros fölött, Gyóján, s folytathatni így tovább. Bármerre megyek, mind kedves táj nekem. A Bokros-pusztára azért emlékezem szeretettel, mert királydinnyés homokja ott szurkálta és sütögette meztéllábas talpamat, a Nagyrét azért kedves, mert Holt-Tiszájának vízi világát ott csodáltam. A Tisza azért, mert úszni vízében tanultam. A gátján sárkányt készítettem s röptettem. A tiszai ártér pedig maga a csodálatos növényi gazdagság. Ártéri tocsogói és óriás nyárfái, fűzfái, elfutó vadjai, madarai. A fák között burjánzó vadszeder. Nyaranta szedtük és anyám szörpöt készített belőle. Arcunkat, gyerekarcunkat festettük a vadszeder vérpiros színével.

A tiszai ártér László Gyula írása szerint a Holt-tenger gazdagságával vetekszik. A Holt-tengert nem láttam, de az élő Tisza és ártere gazdagságát igen.

Böngésszessük kicsit e családfát, találomra válasszunk érdekes embereket. Érdekes ember máris Csernus István dédapátok. Ő volt a Nagyrétbén bolgárkertész, és mintagazdaságot működtetett. Nem földje nagyságával jeleskedett, mint szokásos, hanem talpalatnyi földje zöltség-, gyümölcstermelésének kultúrájával emelkedett ki a környék gazdálkodói közül. Palántaneveléses, öntözéses intenzív gazdálkodást valósított meg, ugyanakkor ápoltsága, délcegsége, férfiúi szépsége és paraszti eleganciája is az átlag fölé emeli. Érdekes személyiség két fiútestvére, Csernus Farkas és Csernus Ferenc is.

Csernus Farkas hegedűkészítő volt Csongrádon, majd Szegeden, mondani sem kell, hogy ez a félig iparos, félig művészeti szakfoglalkozás milyen mértékű kitörés a mezővárosi keretek közül.

Sajnos az Ő szerszámai, hegedűi szétszóródtak, pedig kötelességemnek érzém, hogy tevékenysége dokumentumait egybegyűjtsem. Legendák is fűződnek személyéhez, szépen jövedelmezett neki Szegeden például az a hét eleji munka, amikor a mulató dzsentrik által összetört hegedűket javította, muzsikus cigány gazdáik öröme és mulató urak költségére.

A család kiemelkedő képviselője Csernus Ferenc nagybátyátok, aki az adott körülmények között nem tanulhatott, de önművelő polihisztor, Veres Péterpárti politikus, és szintén mintagazda volt. Családtörténeti, politológiai írásai is lappanganak, a család egyelőre téves elképzelésből nem teszi kutathatóvá ezeket. Csernus Ferenc megjárta az Andrássy út hírhedt ávós fogházát is, a koalíciós politizálás 1948-as megszűntekor fogták le. Kedves családi fénykép őrsi annak emlékét, amikor a Csongrádra érkező Veres Pétert Feri bácsi, nagyapám,

édesapám fogadja. Nagy tél lévén, valamennyien vastag kabátban, kucsmában, csizmában.

Csernus dédapámról keveset tudok, csak azt, hogy korai özvegységre jutott, és egyedül, ezt követően is példásan nevelte népes családját, érdekes jelenség volt, mert mindig hófehér lenge paraszti öltözetben járt. Ő is mintaszerűen vezette gazdaságát, az első cséplőgépe neki volt a térségben. Katona Imre említi egy adalékot: „Apám többször is említette – édesapja korabeli csongrádi állatorvos –, hogy Csongrádon két igazán okos parasztember van. Kása Pista (a politikus, az én „gyűjtőm”) és Csernus (az Ő keresztnevére már nem emlékszem).” Ez a Csernus Feri bátyám, nagyapám testvére, vagy annak apja, dédapám, Csernus István lehet, a fehér bő gatyás, lobogó fehér inges özvegy.

Említést érdemel ónagymamátok, Deák Rozália is, akiről a feljegyzés tartalmazza, hogy ikertestvére volt, aki meghalt, íme, nemcsak az anyai, hanem az apai ágon is ikerszülő.

Nevével kelt kíváncsiságot Pap Joahim óapátok. Utónévkönyvben ebben az írásformában ma nem szerepel (hanem: Joachim, Joáhim, Joakim). Héber eredetű keresztnév. Törőcsik Mari színésznő apját is Joachimnak hívták: Törőcsik Joachim, ő volt az első orosz tanárom, így ez a név nem idegenszerű a fülemnek. Joachim és Anna tudtommal Szűz Mária szüleinek neve.

Nem tudom, mit gondoljak Pap Joahiról. Zsidó ősömnek mondanám. Katona Imre azt írja: „Régen több ószövetségi nevet adtak, mint ma, különösen a székelyek, ill. a kálvinisták. De volt olyan pap is, aki csak olyan nevet volt hajlandó adni, amely napon a csecsemő született. Nem hiszem, hogy felmenőd zsidó lett volna, hiszen még protestáns és katolikus is ritkán házasodott össze.”

Ki Ő, ez a titokzatos 19. századi zsidó vagy székely ós? Nem tudom, a családi emlékezetben felmerült, hogy a Csernus család aradi, lehet, hogy ez az ág hozta Aradról székelységét vagy zsidóságát? Joahim bácsi gyerek volt, amikor a Marosmenti Aradon kivégezték a vértanúkat, de az Ő apja, óapám lehet, hogy ott élt, hírt hallott felőle, s mélyen megrázta e hír.

Magyarság? Szerbség? Tótság? Svábság? Zsidóság? Paraszt? Vasutas? Értelmiségi? Én tizennyolc éves koromig éltem Csongrádon, 1953 és 1971 között, de soha semmilyen előítéletes vagy gyűlölködő mondatot nem hallottam senkitől. A köznép felemelő és hősi békeszeretetét, toleranciáját láttam. Akaratlan, magától értetődő toleranciáját. Azt kellett látnom és azt kell mondanom, hogy a köznép békeszerető és békepárti. Gyűlölködést és háborút csak rossz politika, rossz hatalom hoz rá, kényszerít rá.

És még egy érdekes ember ezen az ágon. Kása Lucza, üknagyanyám, szép-nagyanyátok. Csernus Feri bácsi felesége, Teri néni hívott egyszer félre és súgta fülembe ma is borzongással testében, és úgy, mint aki óriási titkot árul el, Kása Lucza boszorkány volt!

Elmondom, a Kása-sír ma is áll különben a csongrádi temetőben. A temetőkapun belépve balról az első sírhely, a temető első sírhelyében nyugszik talán Lucza mama is. Én pedig nem titkot súgva, hanem büszkeséggel mondom, hogy a boszorkány ükunokája vagyok.

Mi is az a boszorkányság? Kutassátok, tanulmányozzátok ezt is! Elsősorban is kultúrák keveredése, hisz a kényszerített kereszténység és az ősi pogány vallás szokásainak keveredése máig megvan életünkben. A boszorkány csak lehet szer-tartásaiban egyszerűen pogány, vagy környezeténél pogányabb volt.

A boszorkányság legtöbbször „ráfogás” dolga. Véletlen jelenség kapcsán valakire ráfogják, hogy boszorkány, s rásütött bélyegként viseli. Olvassátok el a csodás író, García Márquez *A szerelemről és más démonokról* című könyvét, s megismeritek belőle e szerelmes és másrészt kegyetlen világot, „körülményt”. A ráfogás esetünkben a névből is eredhet, hiszen Lucza napja: épp a babonás, a boszorkánylátó nap, szülei rosszul választottak keresztnevet szegénynek.

A boszorkány különben pajzán boszorkánybálba jár a Gellért-hegyre, gyerekre hasfájást hoz, elapasztja a szoptatós anya tejét, véres tejet hoz a tehénre, megnyom: a betegre mellkasi szorító érzést hoz rá, szemmel ver: akire ránéz, főként gyereke: arra betegséget hoz.

Máskor meg gyógyító: füvekhez ért, gyógymódokhoz, esetleg bábaasszony. Általában családi helyzete is determinálja: özvegyasszony.

Ennél többet nem tudok e pusztai néprajzi kérdésnél, részleteinek, részletszégeinek, titkainak kutatása gyűjtőre vár.¹³

Boszorkány-sámán-varázsló-pap-költő, a virtuális világ képviselői ők: nem állhatnak érzelmileg távol tőlem sem.

S most nézzük a Pintér-ágot. Itt apai nagyapámról szólnék, aki a Bokroson gazdálkodott, s versemben bivalyosnak mondom, hiszen gyerekkoromból még emlékszem bivalyfogatára. Érettségi fényképemen arca szép vonása tűnik ki, akkor 73 éves volt, halála előtt egy évvel. Felesége, nagymamám Ornyik Julianna. Öten voltak testvérek, közöttük négy lány s egy fiú, aki a második világháború poklából még hazatért, de röviddel utána meghalt. Az Ornyik lánytestvéreken figyelhető meg először a kisvárosi polgári életvezetés. Egyikük állatorvos özvegye, másikuk (Ági néni) egykori állami tisztviselő felesége, özvegye. Ahogy Kosztolányi a *Pacsirtában* például, vagy Németh László vásárhelyi regényeiben mutatja ezt a szolid, vidéki, csipketerítőkkal burkolt, középpolgári létet, ezt a családban az Ornyik lányok jelenítették meg.

Egyetlen titok lengi körül számomra még ezt az ágot, Csépe-Tari Julianna üknagyanyám személye és Csépe-Tari szépnagyapám családi köre. Róla ugyanis azt mondják, hogy „nemes volt”. Ha nem is nagybirtokkal, de nemes, a Bokros fölötti Gyóján gazdálkodott. Nevét azonban a nemesi névmutatóban eddig nem találtam, címerére is kíváncsi lennék.

A nemesség intézménye külön tárgyalást igényelne, kutassátok ezt is Ti! Vagy a nemességhez járt föld, vagy a földhöz nemesség, vagy igazi lelki nemességet is jelentett: nemesi építkezést, életvitelt, haditerhek vállalását, részvételt a politikai életben, vagy pedig csődöt, melyet a dzsentrik típusában már Jókai, majd Mikszáth és Móricz is kritikailag ábrázolt.

Megfigyeltem névadási szokásokat, jellemző a Lajos, az István, van András, ritka névként: Farkas, Rókus. Női névként domináns a Julianna, de van Anna, de

¹³ Katona Imre érdekességként jegyzi meg, hogy a boszorkányok 10%-a férfi volt.

van Veronika, és domináns a Rozália. Majd gyermekeiteket elnevezvén gondolatok e nevekre.

A családfa legkülönösebb neveit felsorolván, kész költemény: Major Viktor, Wolfart Antónia, Gyovai Döme Anna, Hajdú Julianna, Kátai Benedek Mária, Csépe-Tari Julianna, Csernus Farkas, Óvári Viktória, Máté Lucza, Pap Joachim vagy Pintér Veronika. Ugye, költészet, a nevek költészete.

S az ember csak porszem a világban. Egy pont. De szülője van kettő, nagyszülője négy, dédszülője nyolc, ükszülője tizenhat, szépszülője harminckettő, ószülője hatvannégy.

Gyermeke is lesz kettő, szépgyermeke harminckettő, ógyermeke hatvannégy. S a világ máris nem pont, hanem gömb. Gömb-kiteljesedés.

Megfigyeltük a családokban a rokonsági szerkezeteket, itt-ott jeleztük a foglalkozásokat, s láthatjuk, amilyen változás végbemegy a társadalom szerkezetében, ugyanaz a változás, jobb esetben fejlődés végbemegy az egyes ember életében.

Jobbágyok, telkes jobbágyok, földművesek, paraszti iparosok (pl. szabó), „intellektuális” iparos (hegedűkészítő), köztisztviselő, alkalmazott (vasutas, akinek nem tudjuk, hogy megvolt-e a havi kétszáz fix, amivel, havi kétszáz fixszel az ember könnyen viccel), állami kishivatalnok, csipkés, szidolozott rézkillincses kispolgár, intellektuális mezőgazda, akinek mentalitása és kultúrája a farmerekével és holland gazdákéval rokon, falusi néptanító, tanár, értelmiségi. A társadalmi változás és fejlődés útját a család is bejárta. Kényszerűen és szükségszerűen, életképességét ezzel bizonyítva. Bármelyik fejlődési fok alsó szintjén megragadván, az egyenlő lett volna szétesésével, pusztulásával.

Hadd mondok el azt is, hogy számomra a szellemi fejlődés legmagasabb foka az értelmiségi lét. A jól képzett értelmiség a ma és a jövő nemessége. A gondolkodás legmagasabb foka. Az értelmiségi képes egységben látni múltját, jelenét és jövőjét. Felelősséget tud viselni önmagáért, nemzetéért és az emberiségért. Egyedül képes az egyetemleges gondolkodásra. Tanult, birtokába veszi az emberiség eddig felhalmozott összes tudását. Maga a társadalom is egyre inkább értelmiségi társadalommá alakul, az értelmiségi foglalkozások aránya nagymértékben megnövekedik. Sokan az értelmiség osztálykeretéről vagy osztályuralmáról beszélnek. Az értelmiségi már nem válhat az új kor szocialista vagy kapitalista jobbágyává sem, amely veszélyt reálisnak látom, ha anyagilag és erkölcsileg független, szabad gondolkodóvá válik.

Lajos, András, Ti immár harmadik generációs értelmiségiek vagytok. A harcot őseitek vívták meg, az elsőgenerációs értelmiség harcát: apai nagymamátok, a nagyréti néptanító, dédnagyapátok testvére, Csernus Feri bácsi, a gazdálkodó, politizáló polihisztor, aki önművelő értelmiségi, hiszen a társadalmi viszonyok csak érettségiig engedték, édesanyátok, aki szintén elsőgenerációs értelmiségi. Nagyszüleitek, szüleitek után, harmadik generációs értelmiségiekként helyeztetek részben könnyű, nem kell kiválni, részben nehéz, mert a világ ma is bérabszolgákat keres, militáns, alkalmazottját olcsó munkaerőként, kapitalista jobbágyként kezelné, és nem értelmiségit kíván, hanem bürokratát és technokratát. A mi eszményünk pedig a humán és humanista értelmiségi. Ennek kiküzdése reátok váró feladat.

Kétfelé feszít a világ, egyes embert is, társadalmat is, emberiséget is. A provincializmus felé egyrészt, a globalizmus felé másrészt. A provincializmus zsákutcás fejlődés, zsákutcás értékrend, Bibó István nevét itt egyszer hadd írom le, a társadalmi folyamatok elemzésének ő a legnagyobb alakja. Provinciális, marginális helyzetbe népek is kerülhetnek, például a Szovjetunió északi peremvidékén élő finnugor rokonaink¹⁴: vótok, lívek, vepszék. Akik a nyelvi, kulturális és politikai másság peremvidékére szorulva halálra ítéltettek. A provincialitás vagy marginalitás tehát kulturális vagy politikai értelemben vett halálos veszedelem.

Másik veszély ennek ellentéte, a globalizmus. Sőt a jelentkező militáns globalizmus. A globalizmus nem tisztel egyéni akaratot, nem tisztel másságot, nem tisztel azonosságot, világunk egyik legszentebb kategóriáját, nem tiszteli az identitást, azonosságkeresésünket, nem tisztel családot, nemzetet, földrészek sajátosságát (lásd európai kultúra), nem tisztel népet, nemzetet, nem tisztel hagyományos kultúrát, nem tisztel általában humán kultúrát sem, technikai eszközök fejlődésére redukálja a fejlődést. Nem tiszteli általában az emberi létet sem, megjeleníti a globális fenyegetést: a világháborút, az atomkatasztrófát, az ökológiai katasztrófát.

E két szélsőség sziklatömbjei között, tengerből kiálló jéghegyei között kormányozza hajóját a Titanic-emberiség.

S kicsit visszább lépve, egyszerűbb gondolatok felé. A családfát nézve dinasztikus jegyeket is vélek felfedezni. Ezek jelentőségét igen nagyra látom, hiszen a család: felhalmozott, megőrzött és gyarapított erkölcsi, szellemi és anyagi tőke is. E dinasztikus mozzanat egyik ága a parasztpolgár: a mintagazda Csernusok több generációja. Ennek a „dinasztiának” a többgenerációs és két évszázados meglétét az értelmiségi szerepek újabb túlsúlya szünteti meg.

A másik dinasztia pedig a pedagógusé. Nagymamátok tanító, Csernus Feri bácsi nagybátyátok mindhárom gyermeke, mindhárman tanárok. Szüleitek az ország első egyetemén és első kollégiumában (az Eötvös-kollégiumban, hol egykor diákként Balázs Béla szövegére Kodály úr fütyült zenét), tehát az Eötvös-kollégiumban végzett tanár. S Lajos fiam is tanár szakos bölcsészhallgató. Tehát a tanári, bölcsésztudósi hivatás többgenerációs öröksége látszik kirajzolódni.

A művészlétet nem tudom, epizódnak vagy dinasztikus jegynek tekintsem. Csernus Farkas hegedűkészítő egykor művészi iparoságban dolgozó szakember, édesapátok pedig író. Ez inkább csak epizódnak, mintsem meghatározó tendenciának tűnik egyelőre a család történetében.

Még egy elemzési út elől nem szeretnék kitérni, a család egészségi hajlamairól szólni, bár itt ismereteim meglehetősen hiányosak. Édesanyátok ágán a tipikus betegségjegyeket nem ismerem, de általában hosszú életkort és jó egészségi tendenciákat látok. Édesapátok családjában, a Csernusok részéről mindenhol hosszú

---

¹⁴ Katona Imre kiigazítása, hogy a vót, lív, vepsze baltikumi nép volt. Keressünk tehát közelebbi, pontosabban definiált népeket e sorsból, sajnos taláunk. A szakirodalom különben fentieket balti finnként (balti-finn alapnyelv) a „nyelvcsaládhoz” sorolja, de taláunk közelebbi, történelemmé, nyelvemlékké vált, rokon népeket is: a szamojédeket, osztjákokat, vogulokat például. A szamojédek szerintem a legtávolabbi nyelvrokonaink, az urali apanyelv két ága: a finnugor és a szamojéd. Nem az összes szamojéd nép halt ki. És például az osztjákok és a vogulok még létező népek.

életkort, krónikus betegségektől mentességet, stabil egészségi állapotot látok, évszázados viszonylatokban is. A Pintér-ág betegségeit tudom, ahol halmozottan jellemző a magas vérnyomás, tüdőmegbetegedés és daganatos megbetegedés. Fordult elő tbc-s megbetegedés (nagyapátok Sándor testvére), tüdőrák (dédnagyapátok és nagyapátok László testvére), egyéb rák (nagyapátok, garatrák).

Édesapátok szintén túl van egy egészségügyi traumán, tízéves kora táján krónikus hörgőtágulattal tüdőműtété volt Pesten, a szabadsághegyi szanatóriumban, Petrányi Győző tüdőgyógyász-professzor felügyeletével. Újabb orvosi szakvélemény szerint is, ez a műtét indokolt, sőt életmentő volt, a tüdő tüdőgyulladás-hajlamát szorította vissza. A műtét utáni éveidet ajándékba kaptad – mondotta a mostani időkben orvos barátom.

Az ember gondolkodó lény, lelkes lény. Talán egyetlen lény, akinek tudata van, tudása életről, halálról. Ezt is, mint élményt, meg kell élnünk. Paradoxonnak hat leírva: az élet és halál élményét. Bár én nemcsak az ember lelkében és lelkületében hiszek, állatok lelkületében is, növényekében is, kövekében is. Egy egyszerű kőnek is van múltja, jövője, van jellege, van születése, pusztulása, szétesése, lehet magához mért lelkülete is. Én a világban mint ezen elemek és minden elem összefüggésében és mellérendeltségében hiszek, ez a vallásom: a világ mint elégséges és szükséges egység vallása. A földgolyó biológiai egységének vallása, Gea istennő imádata.

Itt a Kárpát-medencében avarok éltek előttünk, avar népek. S a nyelv micsonda teremtő ereje, hogy minden ősszel lehullt avaron, lehullt levélen járunk. Az elmúlásnak egyetlen emberi ésszel és érzelemmel felfogható értelme van: hogy az avar, lehullt nép és az avarok, lehullt falevelek helyén tavasszal új élet éled.

Genetikailag azonban nem vagyok pesszimista. Az ember óriási vegyikonyha. Az örökítő sejtrészecskék legjobb emberi képességeinket viszik tovább, és a tendenciózus betegségeket is leblokkolják. Gyerekek, Ti egészségből és egészségre születetek, utódaitok is. És vitathatatlan tény: egyre hosszabb életre, hiszen az átlagéletkor világvizonylatban lépeget előre.

Lassan számvetésem végére érek, Titeket további kutatásra biztatlak, ezt a tudást tiszszerezétek, százsorozzátok meg, a család vonatkozásában is, az emberiség tudásanyagának vonatkozásában is. Tanuljátok a történelmet, a múlt tudományát, szeressétek a szociológiát, különösen, ha olyan művésze adódik, mint Bibó, aki segít eligazodni a történelmi adatok mögött rejtekező tendenciákban. Szeressétek a néprajzot, a szóbeliség tudományát.

A történelmet a győztesek írják, a hagyományt a nép kelti – írta szerb barátom, Danilo Kiš. Világhírű író, ki francia, és szerb, és montenegrói, és szabadkai zsidó-magyar. Szeressétek tehát a néprajzot, e megfogalmazás szerint: a nép folklórtörténelmét, a vesztesek történelmét!

A családra vonatkozóan gyűjtsetek történelmi, levéltári adatokat, tárgyi emlékeket, szóbeli közléseket, őrizzetek iratokat, fényképeket. Valamennyit tartsátok becsben, valamennyire legyetek büszkék. Óvjátok a jövőt, éljétek életörömmel a jelent, és hordozzátok magatokban zálogul a jövőt.

Jegyzetem elején elindultunk valahonnan a Bajor-Alpokból és a Kaukázus előterétől és a Kámától, hogy rátok találjunk: Pintér Lajosra és Pintér Andrásra.

És nem tudunk írásunk végére pontot tenni addig, amíg meg nem kérdezzük, ennyi apró adalék után végül is: mi a magyar?

És egyet tudok máris: egyszerű válasz erre nincsen. Van nép anyanyelve nélkül: az írek. Van nép országa nélkül: kurdok, palesztinok, kis finn népek, indián népcsoportok. Van nép nép nélkül – kihalt népeknek megmarad nyelve, kultúrája: líveké, vótoké, indián népeké stb. Van ország nép nélkül: a birodalmak, Amerika, Szovjetunió, Jugoszlávia, amelyeknek nem „népe van”, hanem „vegyes lakossága”. Nem népe van, hanem „népei”. Vannak kultúrák, nyelvek ország nélkül, vannak országok: kultúra, nyelv nélkül. Annyiféle a lehetőség.

Mi a magyar tehát. Az antropológus nem ismer irgalmat, Henkey Gyula levelében így fogalmaz: mint antropológus nyilvánvalóan az embertani jelegek öröklődését és a honfoglalókra jellemző jellegegyüttesek (típusok) jelentős fennmaradását tartom a legfontosabbnak.

Nem lenne szükségszerű, szerintem, de szempontjának megfelelően, antropológiai értelemben magyarok vagyunk, én a jelzett kaukázusi jellegegyüttesemmel, édesanyátok a jelzett mongolos jellegegyüttesével (alacsony termet, széles arc, barna-fekete színek, összegzi Katona Imre).

Az én válaszom erre, írói válasz, nem lehet más, magyar, aki a magyar nyelvben él mint hazában. A nyelv nekem építőelemem. Ha megszűnne a magyar nyelv, ha elveszne a népek tengerében, akkor munkám értelme veszne el, de minden magyar íróé, aki belegyökerezett a magyar nyelvbe. A magyarság lehet, hogy nem halna ki a magyar nyelv háttérbe szorulásával, de kihalna jobb fele, hasonlatai, metaforái, kihalna Balassi és az Ómagyar Mária-siralom, és Kölcsey, és Petőfi, és Weöres.

Magyar az is, aki annak vallja magát. Ez a legelemibb és talán legalapvetőbb megfogalmazás. Az antropológiai magyarság évezredek út. E vallomástétel egyetlen pillanat műve. Lakner és Wolfart nagyszülőtök, dédsülőtök egy pillanat alatt lett magyarrá, azzal a döntésével, hogy nem ült fel a német kitelepítendő szekerére.

A magyarságot meg lehet szerezni, ma is sokan vesznek fel magyar állampolgárságot, illetőleg népcsoportok asszimilálódnak a magyarságba. Ez egy ország, egy kultúra életképességének lehet jele, persze, ha ez az asszimiláció nem erőszakos. Mert a világ szégyene, az erőszakos asszimilálás itt van térségünkben.

Lassan már nemcsak az az előbb említett paradoxon létezik, hogy van nép ország nélkül, hanem lassan lesz ország népe nélkül, pusztá ország, ha egy Koszovó-látomás lebeg előttünk.

Azt is látni kell, hogy a folyamatokat nem tarthatjuk lezártak. Országok születnek s halnak el, népek, nyelvek élnek reneszánszukat, mások lefelé mennek a lejtőn. A magyarság is kisebb mértékben asszimilál, mint amilyen mértékben asszimilálódik. Nemcsak a világháborúk, hanem 56 és a két világháború között Amerikába kitértorgó koldus, mind-mind asszimilációnkat segítettek elő.

Persze perlekednünk kell Herder jóslatával. A nyelv, a magyar nyelv léte és megújulási képessége, kultúránk egyszerre ősisége és modernsége, gazdaságunk fejlődésre fogékonysága, várandós politikai bölcsességünk mind-mind arra utal-

nak, hogy nemcsak családfánk új ágainak van helye a nap alatt, hanem nyelvünknek is, népünknek is, országunknak is.

Patetikusan hangzanak ezek a szavak, reménytelenül, és talán feleslegesen is azok. De valamiféleképp mégis arra emlékeztetnek, hogy nem fátumos a történelem, az a nép marad meg, amelyik meg akar maradni.

Szép volt ez a kirándulás. Jobbágyból és nemesből, pandúrból és betyárból, földművesből és hegedűkészítőből, analfabéta korok analfabétáiból és mai értelmiségi írástudókból áll össze az a kép, amelyre most azt mondhatjátok: én.

Kisalföldből, Nyugat-Dunántúlból, Hanságból és Alföldből, és Maros-vidéki Aradból, és felvidéki, nógrádi betelepülőből áll össze az a kép, amelyre azt mondhatjátok: én. Nyugatról, keletről, északról, délről egyaránt jöttünk, mire itt, Közép-Magyarországon egybeértünk.

Közép-ázsiai törökül beszélő besenyőből, és a honfoglalók útját járó kaukázusiból, elő-ázsiaiból, és csongrádi őslakos szarmatából, avarból, hunból, és a tatár, török elől Nógrádba települőből-visszatelepülőből, és török utáni szlováktól betelepülőből, és határvidéki Rácz nevű besenyőből, aki a nyugat-dunántúli gyepű vidékére vándorolt tovább, de aki lehet, hogy nemcsak neve szerint, hanem ténylegesen rác volt, tehát szerb, és a Hanság mocsarát megmunkáló őslakosból, és a török után a Hanságra betelepült bajor-osztrákból, és az aradi Pap Joachimból, akiről nem tudjuk, hogy zsidó-e vagy székely, őbelőlük mind-mind áll az a televény, amire büszkén azt mondhatjátok: én.

1999. február–május

Ezúton köszönöm meg a szakmai segítséget:

Dudás Lajos tanár úrnak, helytörténeti kutató, Csongrád (1927–2004),

Henkey Gyula dr. kandidátusnak, antropológus, a kecskeméti megyei múzeum nyugalmazott munkatársa (1920–2010),

Katona Imre dr. egyetemi docensnek, tanáromnak, a budapesti ELTE Néprajzi Tanszék ny. professzora (1921–2001).

Esszém megjelenését sajnós egyikük sem élte meg, így ennek az írásnak feladata az is, hogy az ő emléküket megőrizze.

Függelék (a kutatáshoz szorosabban kapcsolódó levelek)

Kecskemét, 1999. március 23.

Katona Imre

Budapest

Kedves Imre Bátyám!

Nagyon sajnálom, hogy csütörtökön a Múcsarnokban nem találkozunk, jó lett volna ott és akkor magunk körül tudni a Forrás legszűkebb baráti és alkotói csapatát...

A másik: egy felkérés. A szerkesztőség nevében nagy szeretettel felkérlek, hogy recenzáld az Osiris Kiadó Magyar művelődéstörténet c. kötetét. Persze, a terjedelem lehet tanulmányi is, és ellenvetések is felvethetőek, ha adódnak, csak szeretnénk a kötetről szerepének megfelelően gyorsan és rangosan írni! Te és Vekerdi Laci bácsi jöhet szóba, mint aki képes áttekinteni a kötet anyagát, s Rád voksoltunk!

Most pedig magánemberi. Ha fiam történészhallgató, magam is kell kicsit történésszé válnak. A helytörténetre már képez Dudás Lajos, s a Te leveleid is nagy okulásomra szolgáltak! Köszönöm, de itt még ne tegyünk pontot. Még utoljára lenne egy kérésem, Katona Imréhez, aki antropológus is, hiszen feleségemre ránézve azt mondta, hogy besenyő. És én: alkatomra, jellegzetesen görbe sasorromra, igen vastag nyakamra gondolva? De nem írom le magam, tudsz Te engem emlékezetből. Antropológiai szempontból mit mondanál, hisz így tudnánk legmesszebb hátrálni az Időben.

Feleségem esetében ez a besenyőség rendben is lenne, hiszen első ránézésre olyan, mint egy kicsi, ferdeszemű mongol, s hát a Nyugat határvidékről való, ahová határőrként a besenyők történetileg is települtek. A családban részükről ezt az ágat a Rácz családnév táján keresik. Feleségem Major, és ez ragadványnév lehet, hiszen a település, Várbalog telkes jobbágyok teremtette uradalmi majorság. A szomszéd településnév (Albertkázmér) utal Kázmér főhercegre, a földbirtokosra. S közel Ausztria, feleségem egyik nagymamája és családja még magyarul nem tudó német, osztrák, sváb(?) Lakner családnévvel. Ezt is kikerekíthetnéd, ha megteszed. De menjünk vissza a kedvemért a Dél-Alföldre, az én Csernus, Pintér, Ornyik, Turi-Kiss, Kása családi körömhöz, s az én „genetikámhoz”. Ahogy mindezt Katona Tanár Úr megteremti számomra!

Ölel a régi szeretettel, tisztelettel,

(Pintér) Lajos

* * *

Csongrád, 1999. április 19.

Pintér Lajos
Kecskemét

Kedves Lajos!

Mellékelten küldöm a családfádat. Kissé hiányos, de az időből többre nem futotta.

Sajnos a korábbi anyakönyvekhez nem mindig készült betűsoros index, s így az adatok kutatása elég nehézkes, a sok tízezer név között nem könnyű eligazodni. Észre fogod venni, hogy több név mellől hiányzik a halálozás évszáma. Ezt is a fentebb említett indexhiány indokolja. A pirossal írt évszámok a házasságkötést jelzik. Ennek ellenére azt hiszem, a családfa többé-kevésbé kielégítő.

Őseid testvéreinek megkeresése több hónapot venne igénybe. Mellékelem a jegyzeteim egy kis részét, olyan adatokat is találsz bennük, amelyek nem fértek rá a családfára.

Vigasztalásul csatolom az 1784-i népszámlálás felméréséből az őseidre vonatkozó oldal egy részének másolatát. A 11 éves Emericus (Imre) leszármazottja vagy.

Máma községről is írtál. Bokrostól keletre a város felé volt, a Mámái-réttel szemben. A török időkben számontartották. Mámái-rét a község rétje volt a Tisza túlsó oldalán. Névelemzéshez nem értek, nem is foglalkozom vele.

Jó egészséget kívánva üdvözöllek:

Lajos
(Dudás Lajos)

* * *

Budapest, 1999. április 30.
Pintér Lajos
Kecskemét

Előirat: egy kecskeméti tanítványomnak nagyon tetszett a múltkori Forrás-est, úgy-hogy gratulálok.

Kedves Lajos!

Dicséretes, hogy közel- és távolmúltadnak igen alaposan utánajársz, de kéréseid – tűk a szénaboglyában. Amit tudok, ill. találtam, segítségül megírom:

Dudástól szerezz egy határtérképet, mert anélkül jó nagyokat lehet tévedni. (Nekem nincs, térbeli memóriám is véges.)

Kónyaszek: eredeti alakja Kónyató, de kiszáradt, és székfű (szikfű, kamilla) nőtte be, vagyis elszikesedett. Térképen rajta van, annál is inkább, mert busz- és vonatmegálló. A Kónya – személynév, ill. a honfoglaláskor itt lelt szlávok nyelvében = ló. (Tehát valaha lóitató is lehetett.)

Ellés: A Tisza túlsó partján. A középkor első szakaszában még Akhilleusz, ill. latinosan Achilles – Akhilleusz volt, vagyis hősi ideál, kiről a birtokos elnevezte fiát, utódját; majd apátság épült, ezt a tatárok lerombolták. A név egyébként így alakult: akhilleus – Ehellós – Ellés, tehát semmi köze a magyar ellik szóhoz. (Tömörkény vagy Móra írja, hogy munkásainak mesélte Akhilleusz történetét, 1 évre már Ág Illés magyar vitézként hallotta vissza.) Ellésnél évek óta nagy ásatások folynak, a helybeliek erről és történetéről is többet tudnak, mint én.

Csanytelek = a Heves megyei, dinnyetermesztéséről híres Csány községből telepedtek ide („telek”); maga a Csány szó = személynév (birtokos neve volt fent Hevesben).

Vidre-torok = a valamikori vidra „lakta” a később kiszáradt kis folyócskát, neve is Vidra-ér, majd Vidre volt, így lett, a torok szó itt = torkolat (l.d. Körös-torok!). Helyét térképen nézd meg, én nem tudom, hol volt!

Gyója (-i sziget) azonos lehet Gyová-val (rengeteg Gyovai nevű van Csongrádon), esetleg összefügg Győ-vel (Győ-alja); erről Tari László írt valahol, Dudás biztosan tudja. Helyét nézd meg a térképen!

Máma = sokféle van, a nyelvészek magyarázzák a mama szóból, ill. egy német utónévből, a nép a már ma (mamma) szóval keveri össze, de egyik sem jó! Máma – kun személy-

név volt, amikor IV. Béla letelepítette őket, Csongrád határából is kaptak, ezt a részt hívták Máma homoká-nak. Egyébként néhány kun család betelepült Csongrádra is, a Boza (nem Boda!) és a Kajtár név őrzi emléküket, és én gyűjtöttem egy belvárosi népmesét, melynek negatív főhőse egy Tengöri Hereberi mitikus lény, aki a kunok (török nyelvűek voltak) Tengri – isten alakjával azonos, a hel bele pedig 2 kun szó, azt jelenti erejével!

Tés (Magyartés): személynévből ered, birtokos neve lehetett, talán a Tas magashangú párja. Térképen helyezd el!

a Joáchim nevet nem találok a Ladó-féle utónév-könyvben. Régen több ószövetségi nevet adtak, mint ma, különösen a székelyek, ill. a kálvinisták. De volt olyan pap is, aki csak olyan nevet volt hajlandó adni, amely napon a csecsemő született. Nem hiszem, hogy felmenőd zsidó lett volna, hiszen még protestáns és katolikus magyar is ritkán házasodott össze.

a Kádár, pintér ugyanaz = hordót, kádat, egyéb faedényeket készítő mester; a pint szó utal az úrmértékre is, néha bográn-nak is mondták, de az inkább kerék- (kocsi-) gyártó. Mivel Csongrád mindig bortermelő volt, kellett e fontos foglalkozás, hozzánk főként a Felföldről vándoroltak be. Szerintem tehát a Pintér család szlovák eredetű lehet, a Kása pedig magyar, de a beolvadások nem követhetők. A pintér-kádár foglalkozás némileg akkor válhatott szét, amikor a török alatt átvettük a szerbektől (azaz az albánoktól) a kadarka-szerű vörösbort, melyhez hatalmas (2 méteres) kádak kellettek. Gondolom, egyes pintérek szakosodtak át kádárokká, de azokból jöhettek is hozzánk. Pintér tehát északi, Kádár pedig déli foglalkozás volt eredetileg.

Az Osiris eddig nem küldte a művelődéstörténetet.

Hát ennyi tellett tőlem.

Nejednek kézcsók, ölel: Imre bátyád

(Katona Imre)

* * *

Budapest, 1999. május 11.

Pintér Lajos

Kecskemét

Kedves Lajos,

Leveledet ma kaptam meg, s mert IV. 22-én combnyaktörést szenvedtem, korlátozva vagyok a munkában, viszont kérdéssre golyóstollal tudok válaszolni.

Kis részben a leírásod alapján, nagyrészt személyes emlékezetemből kiindulva téged túlnyomóan a keleti dinaroid változatba sorolok, melyet a grúz antropológusok kaukázusi változatnak neveznek. Bár szakmailag jobb lenne részemről is a kaukázusi elnevezés, de az európai nagyraoszt korábban kaukázusinak nevezték, és sok kutató még most is európid helyett kaukázusi megnevezést használ.

A keleti dinaroidot először 1972-ben határoztam meg a jászoknál, majd folyamatosan a gyepűőr eredetű nyugat-dunántúli, felvidéki, székely, dél-tiszántúli és csongrádi őslakos népeknél. Miután az USA-ból megkaptam Abdushelishvili tanulmányát angolul bő képanyaggal együtt, megállapíthattam, hogy a keleti dinaroid jellegegyüttes a kau-

kázusi oszétoknál, csecseneknél, ingusoknál és északkeleti grúzoknál gyakori, és hasonló jellegegyüttest mutatott ki Kuginalev az oszmán törököknél is anadolid – dinaroid névvel.

Több tanulmányban is leírtam, hogy a keleti dinaroid jellegegyüttes a közép-ázsiai eredetű turanid és pamíri típus, valamint az előázsiai típus keveredéséből jött létre úgy, hogy nálunk főleg az a forma gyakori, melynél az előázsiai típusra jellemző nagy, igen erősen kiemelkedő konvex orrháthoz a fej nagy méretű, szélesebb arc és állkapocs kapcsolódik, melyek nálunk főleg a turanid típusra jellemzőek. Népesedéstörténeti szempontból a keleti dinaroid a jászokhoz, a kabarok alán rétegéhez kapcsolható, valamint az Alföld déli részén a honfoglalást az avar koron keresztül megélő jazig-szarmatákkal hozható kapcsolatba.

A keleti dinaroid változatról a legrészletesebb leírásom a Turán 1993/3. számban fog megjelenni, kb. VI. hó közepén, az e változatba sorolt férfiak természetének átlaga 176 cm, éppen a Te magassággal megegyező, 10 cm-rel magasabb az előázsiai típus átlagánál.

Bár te nem említetted, de én megfigyeltem nálad, hogy a szemrésed a magyar átlaghoz képest lényegesen tágabb, azaz e téren az előázsiai típushoz állsz közel; jellemzően míg az előázsiai típus általában szikár, a pamíri futóatléta, a turanid dobó-atléta típusú.

Az általad felvetett téma annyira érdekes volt, hogy ennél rövidebben nem tudtam válaszolni, annál is inkább, mert a probléma a szakirodalomban nem ismert, viszont Magyarországon én határozta meg és mutattam be képekkel folyamatosan 1972-től kezdve.

Barátsággal köszöntelek,
Dr. Henkey Gyula

* * *

Budapest, 1999. június 7.
Pintér Lajos
Kecskemét

Kedves Lajos!

Örömmel és élvezettel olvastam írásod. Ha valahol valaha megjelentetnéd, feltétlenül kérek abból is! Az írás műfaját kb. így lehetne meghatározni: modern szellemű ember (alkotó) az idő három dimenzióját átfogó, család- és emberközponitú szintézise. Gratulálok! Egyet is értek Veled! – néhány javaslat a csiszolásra:

5. old.: a két rokoni ág szökecsége nem feltétlen szabály, a vegyes összetételű magyarság abban egységes, hogy óriási többsége (90% körül) barna-feketehajú és rövidfejű.

6. old. az anyaországi és a koszovói albán egymást nem pusztítja, esetleg vitatkozik, de Koszovón belül is hasonló az albánok helyzete.

7. old. gracilis: az embertanban az alkatra: keccses, finom, kissé nőies, gyermeki-, ellentétes vele a markáns.

9. old. jobb a majorsági gazdálkodás kitétel. A majoros lehetett uradalmi majorgazda, az alföldön pedig tanyásbérlő. Említést érdemel a Majoros alföldi név.

13. old. a Csongrádon (is) használt bilingvis imakönyvnek prózaibb oka van: Csongrád századokon keresztül a váci egyházmegyéhez tartozott, onnan kaptuk a szlovák telepések

és papok egy részét, de a város – mondhatni – mindig színmagyar maradt. Ellenben kifejtetted, hogy a török alatt majdnem ugyanannyi rác (délszláv) lakott városunkban, mint magyar (szavaik közül megmaradt a militáns opasz = veszély, csuvár = őr!); a délszlávok azonban kb. Mária Terézia idején kitelepültek Ukrajnába.

14. old. nincs ilyen szó, hogy druaroid, csak ilyen: dinaroid (dinári).

16. a Lófogó sziget népi etimológiája, ill. mondája: a csikósok a valamitől megvadult ménest a szigetre terelik, ott csillapodjanak le.

(Az ellési régészeti feltáráshoz: említendő, hogy Tari László régész e környéken vélte megtalálni Attila palotáját, ahol az uralkodót Priszkosz rétor is felkereste; egy biztos: a szentesi Kurca folyón való átkelést már ekkor név szerint említik. A több helyt említett Kerekárok – törökkori sáncárok, melybe bevezették a Tisza vizét, a Belváros sziget lett; némely korabeli térképész Csongrádot a Tiszán túl tünteti fel).

18. a bőrhíd vagy bürrü = mesterséges töltés, mely földből, ágakból, kukoricaszárból, szalmából stb. áll; mindig ideiglenes jellegű.

21. old. ziámet (arab-perzsa) = az oszmánoknál katonai szolgálatért adományozott, közepes kiterjedésű, ill. jövedelmű (20.000 – 100.000 akcsés) középirtok.

22. ónagyapa: déd, ük, szép?

28–29. old. szép, pontos a boszorkánykép. Kiegészíthető: 1. a mesebeli boszorka (vasor-rú bába) nagyhatalmú úrnő, a falusi pedig piti bába, jós, javas, táltos, lényegében bűnbak. Ne feledjük, hogy épp 10%-uk férfi volt.

32. old. téves! a vót, lív, vepsze baltikumi nép volt!

Szép szellemi örökséget hagysz fiaidra. Remélem, ők is fogékonyak lesznek! Henkeyvel levelet váltottam, Bánszkyval személyesen találkoztam és beszéltem. Jó lesz így, hogy 70. évében jelennek meg a Forrás-írások. Ellenben a művelőd. történetet máig nem küldték, pedig vállalnám ismertetését.

A meghívást köszönöm, élni fogok vele, és legyen viszonzása!

Kézcsók, ölel: Imre bátyád

(Katona Imre)

* * *

Budapest, 1999. június 11.

Pintér Lajos

Kecskemét

Kedves Lajos!

F. hó 9-én kelt leveledet megkaptam. Igaza van Katona Imrének, hogy az antropológiában „druaroid” szakkifejezés nem létezik, de a helyes kifejezés a mondat többi részétől függ, melyben ez szerepel. Mert Téged túlnyomóan keleti dinaroidnak minősítettek, így ebben az összefüggésben a „dinaroid” kifejezés a jó. Nem említetted azt, hogy a tőlem kért elemzés kiadványban jelenik meg, s bár Katona Imre egy igen jelentős elírásra felhívta figyelmedet, viszont ha az én elemzésemre kiadványban hivatkozol, úgy annak 100%-ig pontosnak kell lennie, mert egyetlen betű elírása is nevetségessé teheti az egész antropológiai részt és a kiadványt is, ezért az a javaslatom, a tervezett antropológiai szöveget mutasd meg Nekem, hogy átnézhessem. Ez annál is inkább indokolt, mert az elemzést

és annak kiegészítését is kézzel írtam, így egyes betűk elírhatók, vagy rosszul olvashatók voltak. Egy hete vagyok olyan állapotban, hogy gépelni is tudok.

Barátsággal köszöntlek:
Dr. Henkey Gyula

* * *

Budapest, 1999. június 30.
Pintér Lajos
Kecskemét

Kedves Lajos!

Szívmelengető, hogy jövőtök érdekében is a múlttal ilyen behatóan foglalkozol. Bizonyára még sok minden feltárul majd előtted. A családfa¹⁵ néhány gondolatot adott, íme:

a három táblázat (nem néztem a két helyen is ismétlődő neveket) neveiből magyar 44, szláv 11, német 3, tehát gyermekeid „összetétele” többszörösen magyar. A szláv nevek közül mindössze egy délszláv akad, az is anyai ágon, a többi északi szláv, hiszen a török után Csongrád onnan kapott legtöbb telepest. A német nevek mind anyai ágon helyezkednek el, hiszen Nyugat-Magyarországról van szó. A magyar nevek többsége (20) foglalkozást jelent, elég sok a helynévből képzett (15), ez viszont jelzi a vándorolgotást, telepesek érkezését. Egy név biztosan helyi: a Gyovai, de a foglalkozással kapcsolatos családnevek között is lehet helyben maradt, törököt átvészelt. Annál érdekesebb, hogy az északra felmenekült csongrádiak egy része másfél évszázad múlva városába – városunkba vissza is tért, ilyen a Palásti, Szemerédi és a Túri család; ez utóbbiak a Te rokonságodban is megtalálhatók. Egyéb név is van (7), közülük a Bálint és az Urbán valószínűleg közepkori. (Ha egyes nevek a 3 táblázaton belül ugyanazok, a számokat korrigáld, de az arányok akkor is jellemzők!)

Időközben elmentem a művelődéstörténeti kötetért, kiadták. Egyébként szerintem nem postázták volna. Az ismertetést nyár végén küldöm, mivel nagyon be vagyok fogva, és valamennyit pihennem is kell. Az egész családnak jó nyaralást, pihenést;

*szeretettel ölel: Imre bátyád
(Katona Imre)*

---

15 A Katona Imre által említett családfákat az esszé ezen változatában nem közlöm.